

DESCARTES KİMDİR?

ALFRED FOUILLÉE

ÇEVİREN
ATAKAN ALTINÖRS

FOL KİMDİR SERİSİ

- SPINOZA –BİR İSPİNOZUN SEVGİ ÇAĞRISI–
- MARTIN HEIDEGGER –VARLIĞIN PATİKALARI–
- CIORAN –TEBESSÜM, SIRITMA VE ÖTESİ–
- ALBERT EINSTEIN –BİLİMSEL KİŞİLİĞİ VE DÜNYAMIZA ETKİSİ–
- KARL MARX –ENTELEKTÜEL BİR BİYOGRAFİ–
- JACQUES DERRIDA KİMDİR? –ENTELEKTÜEL BİR BİYOGRAFİ–
- WILLIAM JAMES KİMDİR?
- JOHN LOCKE KİMDİR?
- SCHOPENHAUER KİMDİR?
- DESCARTES KİMDİR?

ALFRED FOUILLÉE

1838 doğumlu Fransız eğitimci, yazar, felsefe tarihçisi ve düşünür. Fransız Üçüncü Cumhuriyeti'nin fikri zeminini oluşturan dayanışmacılık/solidarizm akımının öncülerindedir. Fouillée'nin olgunluk döneminde geliştireceği yöntem olan 'uzlaştırıcı sentez', deyim yerindeyse daha doktora tezinin başlığından bellidir: *La Liberté et le Déterminisme (Özgürlük ve Belirlenimcilik)*. Bu yöntemiyle düşünür olarak kariyeri boyunca, birbiriyle çelişik görünen doğa-kültür, (evrimsel) hayatta kalma savaşı-dayanışmacı altruizm, hukuk-güç, aristokrasi-demokrasi, din-dinsizlik, milliyetçilik-enternasyonalizm, geçmiş-gelecek gibi kavramları birbirine eklemeye çalışmıştır. Bu ana eksenlerdeki çalışmaları, ilerleyen yaşlarında, özgün kavramı olan 'idea-güç' anlayışında meyvesini vermiştir. Fouillée'ye göre doğal seçim, türlerin evrimi bakımından olduğu kadar idealar/fikirler bakımından da iş başındadır. Canlı varlıklar gibi fikirler de doğal seçim yasasına tâbidir. Fouillée'den geriye, otuzdan fazla kitap ve kırktan fazla makaleden oluşan bir külliyat kalmıştır. *Tarih-i Felsefe* kitabı Baha Tevfik tarafından ve Atatürk'ün talimatıyla, *Avrupa Milletleri Rubiyâtı* Mustafa Rahmi tarafından dilimize kazandırılmıştır.

SELÂMİ ATAKAN ALTINÖRS

1972 İstanbul doğumlu. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nden mezun olmasını (1994) takiben aynı bölümde araştırma görevliliğine atanmıştır. Yüksek lisansını aynı üniversitede tamamlamış (1997) ve 2002 yılına kadar da öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Ardından Galatasaray Üniversitesi'ne geçmiş (2002) ve orada doktorasını bitirmiştir (2008). 2012 yılında doçent olan Altınörs hâlen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak lisans ve lisans üstü düzeyde muhtelif dersler vermektedir. Başlıca çalışma alanları Yeniçağ felsefesi, dil felsefesi ve zihin felsefesidir. Altınörs'ün çeşitli bilimsel dergilerde yayımlanmış birçok makalesi ve çeşitli kolektif kitaplara yazmış olduğu bölümler de bulunmaktadır. Ayrıca, Fransızca ve İngilizceden dilimize yapmış olduğu, çoğu felsefe alanında yirminin üzerinde kitap çevirisi mevcuttur.

Başlıca eserleri: *50 Soruda Dil Felsefesi* (2016); Ernest Renan, *Dilin Kökeni Üzerine* (2011); Paul Ricoeur, *Zaman ve Anlatı 4* (2016); Frédéric Lenoir, *Mutluluk Üstüne* (2016); Carlo Rovelli, *Miletli Anaksimandros ya da Bilimsel Düşüncenin Doğuşu* (2020); Larousse *Dünya Mitolojileri* (2021); Newton'm Elması (2022).

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
HAYATI VE ESERLERİ	13
İKİNCİ BÖLÜM	
DESCARTES'A VE ÇAĞIMIZ BİLİMİNE GÖRE DÜNYA SİSTEMİ	28
1. <i>Kartezyen Devrim</i>	28
2. <i>Evrensel Matematik ve Mekanik</i>	42
3. <i>Mekanik Fizik</i>	52
4. <i>Mekanik Fizyoloji</i>	55
5. <i>Descartes'in Bilimsel Sisteminin Değeri</i>	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
KARTEZYEN İDEALİZM	66
1. <i>Bilgi Kritiği</i>	66
2. <i>Düşünce ve Onun Maddeyle İrtibatı</i>	78
3. <i>İdealar Teorisi</i>	88
4. <i>Mükemmel Varlık İdeası</i>	91
5. <i>Maddenin Mevcudiyeti</i>	98
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
DESCARTES'TA PSİKOLOJİ VE AHLAK	104
1. <i>Psikoloji</i>	104
2. <i>Ahlak</i>	111
BEŞİNCİ BÖLÜM	
DESCARTES'İN EDEBİYATTAKİ VE FELSEFEDEKİ ETKİSİ	126
DİZİN	154

SUNUŞ

‘Modern felsefe’ olarak adlandırılan dönem, felsefe tarihinde Descartes ile başlar. Kitapta yazarın da belirttiği gibi Descartes’ın felsefesini ‘modern’ kılan, her şeyden önce, Skolastik felsefeye Aristoteles’ten intikal etmiş ‘ereksel’ nedenleri tabiatın açıklanmasından dışlayarak modern bilime ‘mekanik’ veya ‘mekanistik’ nedensellik paradigmasını armağan etmiş olması yanında, felsefi konularda meşhur metodik şüphesiyle otoriteye başvurmayı reddederek sadece kendi zihnine apaçık görünen hakikatlere güvenmesidir. Pek uzun sayılmayacak ömrüne rağmen Descartes, düşünce tarihinde her fâniye nasip olmayacak bir iz bırakmış büyük bir dehadır. Onun felsefesinin etkisi, Malebranche, Arnauld, Locke, Leibniz, Spinoza, Berkeley gibi erken modern çağ filozoflarından başlayarak Kant’a, Fichte’ye ve Schopenhauer’a kadar uzanır. Her hâlükârda, güçlü felsefi sistemler arasında Descartes’ın düşüncelerine kayıtsız kalanı yoktur. Descartes felsefede yenilikçi bir zihin olmanın ötesinde, cebri geometriye uyarlayan önder bir matematikçi; bilhassa optikteki çalışmalarıyla bir fizikçi; hayvanlar üzerinde yaptığı teşrih/diseksiyon çalışmalarının ürünü olarak, kan dolaşımını açıklamış bir fizyologtur. Bu alanlardaki katkılarıyla, felsefe tarihi kadar bilim tarihine de adını büyük harflerle yazdırmıştır.

Bu çeviri projesi, Yeniçağ felsefesinin ve biliminin önderi Descartes’ın düşüncelerini aslına uygun olarak, demek istediklerini doğru anlayarak aktaran bir kitap arayışımın sonucunda yıllar önce hayata geçmişti. Arayışım sırasında gözden geçirdiğim birçok kitap içinde, Descartes’ı derin-

İKİNCİ BÖLÜM DESCARTES'A VE ÇAĞIMIZ BİLİMİNE GÖRE DÜNYA SİSTEMİ

1. Kartezyen Devrim

Kartezyen devrimi inkar edenler onu anlamıyorlar. Onu ya zaten yıkılmış olan 'otoriteye dayandırma'¹ ilkesini korumaktan ibaret hâle getirirler; ya bu belirsiz terimlerle banal görünebilecek, apaçıklığı hakikatin bir işareti kabul etmekten ibaret hâle getirirler; ya da Descartes'ı Victor Cousin'in önyargılarıyla yorumlamak olan, bilinç yoluyla gözlemi çıkış noktası olarak ve psikolojik refleksiyonu bir metot olarak almaktan ibaret hâle getirirler. Öyleyse Descartes'ın, bilim fikrinde ve metot fikrinde neyi yenilediğini saptamamız mühimdir; zira Kartezyen devrimi karakterize eden bu yenilenmeden başka bir şey değildir. Descartes'ın çağında, eserlerine *Yeni Bilim* ya da *Yeni Organon* başlığını koymuş filozoflar eksik değildir. Lakin, bu başlıklar tam olarak sadece Descartes'ın kendi eserine uygundur. O eseri anlamak için, ondan önce bilimin ve metodun ne olduğunu karakterize etmek gerekir. Descartes'ın derslerinin, çağımızın bilim insanları ve filozofları için de anlaşılmasının hâlâ iyi olacağına inanıyoruz; günümüzde bile, kim Skolastik önyargılardan kendini tamamen sıyrılmış olmakla övünebilir?

Aristoteles'in mantığı, Platon'un ve bütün Antikçağın mantığı gibi, niceliklerin ve fenomenlerin mantığı olmaktan

¹ Yazar *principe d'autorité* ifadesiyle, bir retorik strateji olan (Latincesi *magister dixit*), "üstat öyle dedi" argümanını kastediyor. (Çev.)

BEŞİNCİ BÖLÜM

DESCARTES'İN EDEBİYATTAKİ VE FELSEFEDEKİ ETKİSİ

Descartes 'güzel'i elbette 'doğru' tipinde kavrar. Bir gün Madam du Rosay'e hakikatin/doğruluğun güzelliğiyle kıyaslanabilecek hiçbir güzellik bilmediğini söyledi. Bir başka seferinde de, tesadüf edilmesi en zor üç şeyin güzel bir kadın, iyi bir kitap, mükemmel bir vaiz olduğunu ekledi. "Mükemmel güzellikte" bir kadında, güzellik "birkaç belirli kısmın parlaklığından" ibaret değildir; ondaki güzellik, "geri kalanlarda orantı iyi korunmaz, bileşik kusursuz olmaz diye, onlardan hiçbirinin diğerlerine göre üstünlük sağlamayacak surette var olduğu, bütün kısımların beraberce tam bir uyumu ve dengesidir." Burada, Descartes'ın düzenli ve sistemli olana, tam da bu nedenle rasyonel olana âşık bilimsel ruhu teşhis edilir. Ona göre yaşayan bedende "sağlık, hiç, en az hissedilir olduğu andan daha mükemmel değildir"; ruhun sağlığı doğrunun bilgisidir: "Ona sahip olduğunda, kişi artık onu düşünmez"; aynısı, temel değerini söze ve üsluba döken sanat eserlerindeki sağlık için de geçerlidir. Halkın, "aldatıcı ve sahte güzellikler" tarafından büyülenmeye alışkın olduğu doğrudur; ama güzel bir genç kızın teni ve rengi, "[kozmetik olarak] allıktan ve sevişen yaşlı bir kadının al al olmasından" farklıdır.

Descartes bize, şiire tutulmakla başladığını ve son yazdıklarının Stockholm'de Münster Barışını izleyen şenlikler için düzülüş mısralar olduğunu söyler. Ama onun her şeyden önce özümsemesi gereken şey, matematiğin ve metafiziğin soyut şiiriydi. Filozoflar tarafından genel olarak sevilen

DİZİN

A

a priori tümdengelim 32
acı 45, 80, 83, 122, 123, 138
açıklayıcı nedenler 38
ahlak 16, 20, 30, 104, 111, 112, 113, 116, 122, 123, 124, 125, 131, 140, 148; ~in soyut ilkeleri 112; teorisi 111;
ahlaklılık 97
akıl 16, 19, 26, 29, 40, 64, 68, 69, 70, 71, 73, 78, 95, 130, 131, 134, 137, 141, 148; ~in optimizmi 140
akıllı ruh 49, 59
akışkanlar 43
akletme 67, 68, 89, 90, 96, 103, 108, 116, 117, 119; ~ kapasitemizin sınırları 67; ~ melekesi 103, 116, 119
aktif zihin 144
alaycılık 109
alçakgönüllülük 109
algı koşulu 141
analoji 50, 60, 90
anlama yetisi 21, 87
antik: ~ edebiyat 130; ~ felsefe 35; ~ spekülasyonlar 36
Antikçağ 19, 28, 30, 67, 78, 97
antropoloji 23
apaçıklık 16, 28, 39
Apelles 97
Aristoteles 11, 28, 29, 48, 74, 77, 83, 132, 133
aritmetik 31
Arnauld, Antoine 11, 88, 132, 133, 138
arzu(lar) 70, 80, 98, 103, 106, 108, 114, 120; nesnesi 98
arzulama 114
asli hakikat 99
aşk 22, 71, 107, 108, 112, 119, 120, 122, 123, 125; ~ duygusu 107; ~in doğası 120
atalet 47
ateizm 25

atom(lar) 63, 65,
aynılık 38
Aziz Anselmus 95
Aziz Augustinus 88, 135

B

Bacon, François 33, 37, 39, 41, 77
bağıntısı teorisi 106
Baillet, Adrien 16, 20
Balzac, Honore 20, 21, 26, 27, 129
basınç fenomeni 58
batıl inanç 33
beden(ler) 21, 56, 55, 57, 58, 82, 85, 86, 88, 106, 136, 146
bedensel: ~ hareket 136; ~ işlevler 59; ~ makine 35; ~ otomat 59; ~ otomat 60
Beeckman, Isaac 17
belirlenmezçilik 117
benlik 45, 79, 80, 82, 91, 105; ~ birinci 79; ~ ideası 91, 105
Berkeley, George 11, 144, 145, 146
beşeri düşünce 100
beşeriyet 42
beyin: ~in formları 91; ~in gözenekleri 59; ~in mevcudiyeti 85
bilgelik 117, 122, 142
bilgi: ~ düzeni 39; ~nin ilkeleri 67; ~nin konuları 67; ~nin kritiği 67, 100; ~ teorisi 67
bilim(ler): ~ ideali 60; ~in dünyası 103; ~in egemen ilkeleri 60; ~in ideali 65; ~in metodu 65; ~in şartları 42
bilimsel: ~ hipotezler 60; ~ ilgi 60; ~ psikoloji 105; ~ ruh 126
bilinç 28, 47, 59, 70, 72, 75, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 88, 89, 100, 101, 103, 106, 151, 152, 153; ~in dünyası 152; ~in mevcudiyeti 59; ~ durumları 47, 72, 79; ~ dünyası 101; ~ olguları 75, 79
bilinçsizlik 85
bilme yolları 67

birlik 35, 85, 97
 Boileau, Nicolas 132, 133
 Bossuet, Jacques Benigne 65, 109, 110, 135
 boş zaman 40
 boşluğun kuvveti 32
 Brahe, Tycho 19
 Brunetière, M. 127
 bulanık idea(lar) 37, 75
 bükülgenlik ideası 63
 büyük buluşlar 60

C

Campanella, Thomas 33
 can ruhları 55, 58, 59, 143
 canlı kuvvet(ler) 48, 60; ~in korelasyon teorisi 60
 canlı: ~ organizma 55; ~ türleri 152
 Carnot, Nicolas 43
 cebri geometri 11
 cevher 80, 82, 84, 85, 103, 138, 139, 144, 145, 153; ~ ideası 82, 145
 Chanut, Pierre 18, 22, 110, 112, 113, 119
 cins: ~ isimler 36; ~ sıfatlar 36
 cisimlerin otomatizmi 148
 cogito 72, 74, 75, 78, 80, 81, 82, 83, 85, 100, 147
 Comte, Auguste 61
 Condillac, Etienne 146
 Cousin, Victor 13, 14, 28, 104, 147
 cüzi irade 48

Ç

çağdaş: ~ felsefe 79, 98, 114; ~ idealizm 68; ~ öğreti 52; ~ psikoloji 108, 109
 çelişmezlik ilkesi 68, 72
 çoğulluk 141

D

dalgalanma fenomeni 58
 Darwin, Charles 56, 57, 107, 146
 Darwinizm 43, 44
 davranış teorisi 104
 değişken fonksiyonlar teorisi 43
 değişmez ardışıklık ilişkisi 38
 deney(ler) 30, 40, 41, 42, 63; ~ yapma imkânı 40
 deneysel: ~ akım 30; ~ bilimler 33; ~ çalışmalar 63
 determinizm 117, 147
 devlet 41, 61, 113, 130
 dış dünya 36, 37, 89, 92, 102; ~nın idealliği 147; ~nın realitesi 99

dışsal: ~ uyarım 136; ~ cisimler 144; ~ objeler 106
 Diderot, Denis 47, 146
 diferansiyel hesap 43
 din(ler) 23, 140, 151
 dinî: ~ fanatizm 110; ~ inanç(lar) 22, 23; ~ tefsir 25
 direnç 45, 137
 dogmatik: ~ idealizm 67; ~ ontoloji 67
 doğa 35, 36, 37, 38, 39, 41, 47, 60, 61, 108, 130, 131, 146, 148; ~ yasaları 47; ~ bilimleri 35, 37, 39, 41, 148
 doğal: ~ idea 91; ~ seçim 43, 44, 152; ~ yasalar 91
 doğuştan gelen düşünce ideası 74
 duyarlılık 75, 150
 duygu(lar) 60, 71, 106, 109, 110, 119
 duyu(lar) 21, 36, 99, 136; ~ organları 59, 136; ~ tecrübesi 40
 duyum(lar) 45, 90, 106, 149
 duyusal: ~ görünüşler 152; ~ hayat 69
 dünya: ~ sistemi 34, 43; ~ temsili 31; ~yı yönetme sorumluluğu 118; ~nın ezeli oluşu 46
 düşünce(ler): ~ dünyası 138; ~in dizisi 87; ~ melekesi 89; ~ nesnesi 153; ~nin mevcudiyeti 73; ~nin objeleri 100; ~nin saf öznesi 80; ~nin yasaları 101; ~ tarihi 11; ~ yetisi 89
 düşünen: ~ benlik 80; ~ özne 103

E

ebedî: ~ aşk 125; ~ etki 127
 ebedilik 125
 edebiyat 130, 131
 edilginlik 114
 egemen iyi 122
 empirik: ~ anlam 37; ~ nedensellik 38
 enerji 48
 entelektüalizm 138
 entelektüel: ~ aşk 119, 123, 125; ~ oyun 31; ~ sevgi 119, 125; ~ üretim 15; ~ vizyon 76; ~ yanlışlar 115
 Epiktetos 112
 erdem 123
 ereksel neden(ler) 29, 30, 32, 36, 38, 118, 135, 140, 142, 151
 ereksellik 140
 eski: ~ sistemlerin tarihi 147; ~ teoloji 143
 estetik 29, 30
 etik 113, 124

etkilenim 75
etkinlik 37, 114
evrensel: ~ bilim 20; ~ çekim 152; ~ hakikatler 143; ~ hedef 30; ~ ışık 103; ~ matematik 42, 43, 65; ~ matematiğin genel yasaları 65; ~ mekanik 50, 63; ~ mekanizm 43, 61, 75, 140, 141, 147; ~ metot 40; ~ öz 153; ~ toplum 119; ~ yasa 51
evrim 43, 44, 47, 51, 55, 152
evrimci öğretisi 91
evrimcilik 44, 146; ~ teorisi 60
eylem hâli 127
ezeli-ebedî: ~ ahenk 142; ~ aynılık 116; ~ hakikat 99; ~ yasalar 56

F

fail neden 29, 32, 36, 37, 145
Bay Faye 52
felsefe tarihi 11
felsefi: ~ araştırmalar 60; ~ fikirler 60; ~ öğretiler 66; ~ sistemler 11
fitri idea(lar) 91, 143
Fichte, J. Gottlieb 11, 89
fiili: ~ bilinç durumu 82; ~ mükemmellik 97; ~ düşünce 80; ~ düzen hâli 47; ~ enerji 48; ~ gerçeklik 92; ~ kuvvetler 36; ~ mevcudiyet 92
fizik 20, 21, 31, 32, 33, 35, 38, 43, 45, 46, 52, 55, 63, 65, 102, 104, 111, 112, 151
fiziki: ~ dünya 36; ~ kuvvetlerin birliği 52
fiziksel bilimlerin metodu 40
fiziyojji 38, 55, 63, 105, 106
Fonten, Jean de la 59, 132
formlar 29, 31, 53
Fransız düşüncesi 60

G

Galilei, Galileo 20, 24, 31, 32, 33, 38, 52, 70, 77
Gassendi, Pierre 88, 132, 136, 143
gayelilik 48
geçici ahlak 111
geleceğin bilimi 63
genel idealler 34, 129
geometri 16, 17, 18, 22, 31, 36, 43, 105
geometrik: ~ ispatlama 70; ~ hakikatler 17
gerçeklik 76, 92, 101, 133
gökyüzü mekaniği 52

görülür dünya 99
Madame de Grignan 132
Guillot, Rene 26
güzellik 36, 48, 126, 129

H

hafıza 71, 124
hakikat(ler) 11, 23, 32, 39, 40, 67, 68, 70, 72, 73, 77, 99, 100, 108, 125, 129; ~i bilme yeteneği 90; ~i bulma 32; ~in bilgisi 113; ~in keşfi 68; ~in ruhu 18
hakiki: ~ ahlaki hürriyet 117; ~ bilim 19; ~ mükemmeliyet 97; ~ hürriyet 116, 118; ~ iç huzur 125; ~ idealizm 94; ~ iyilik 118; ~ mekanik sebepler 58; ~ metafizik 60; ~ metot 77; ~ ruh 33; ~ yasalar 39
halk eğitimi 135
Hals, Frans 26
hareket(ler): ~ fenomenleri 87; ~ halkaları 62; ~in birliği 87; ~in daimiliği 52; ~in dalgalanmaları 62; ~in doğal yasaları 91; ~in genel yasaları 50; ~in mekanik yasaları 142; ~in toplamı 151; ~in dizisi 87; ~in mekanik sürekliliği 151
hayalgücü 15, 17, 18, 21, 31, 35, 46, 128
hayatiyet ilkesi 56
hayvanların otomatizmi 148
Hegel, G. W. F. 13, 76, 147
heterojen 43, 47
heyecanların dışavurumu 107
hırs 71
hiçlik 93
hiperbolik şüphe 71
hipotez 41, 42
hissetme 44, 76, 80, 103, 149
hissiyat 75
hizmetkârlık 125
Hobbes, Thomas 88, 143
Hristiyanlık 117, 124
Hume, David 67, 145, 146
Huygens, Christiaan 53, 63
hür irade 106
hürriyet 68, 115, 116, 117, 123, 125, 147; ~in özü 115

I

ısının mekanik teorisi 60
ışık: ~in kırınımı yasası 53; ~ dalgaları 62

İ

icat 54
 içgörü 81, 93
 içgüdü 44
 içgüdüsel eğilim 99
 içsel: ~ zorunluluğun işlevi 145; ~ fantazmagorya 114; ~ hayat 105; ~ imgeler 71; ~ sözcükler 115; ~ tefekkür 129
 idea(lar) 19, 21, 37, 69, 70, 72, 73, 75, 82, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 98, 99, 100, 103, 105, 116, 118, 129, 136, 137, 144, 145, 146; ~ dünyası 69, 136; ~ın formu 68; ~ın değeri 67; ~ın analizi 147; ~ın çağrışımı 106; ~ın düzeni 100, 139; ~ın hakiki düzeni 114
 ideal dünya 67, 98; ~ öz 102
 idealist: ~ sistem 100; ~ teori 91
 idealizm 66, 67, 69, 75, 94, 95, 96, 98, 103, 130, 132, 136: ~ sistemi 95
 idol 39, 45
 ilahi: ~ değişmezlik 124; ~ ilham 18; ~ kudret 47; ~ mevcudiyet 99; ~ plan 30, 34
 ilahiyat 22
 ilinek 35
 ilk: ~ ilke 68, 73: ~ nedenler 113; ~ olgular 75
 ilke 37, 42, 73, 82, 120
 ilkel insanlar 38
 ilksel: ~ yasa 43; ~ mefhumlar 88; ~ bilgi 74
 imge 83, 114
 imgelem 21, 33
 imgeleme 21, 45, 84, 87, 124; ~ yetisi 21, 87
 inanç 71, 77, 78, 153
 insan: ~ aklı 40; ~ bedeni 59; ~ bilgilerinin ilkeleri 105; ~ doğası 61; ~ eylemleri 147; ~ türü 57; ~ zihninin gücü 42
 insani: ~ bilinç 100; ~ fikirler 153
 irade 58, 68, 70, 96, 101, 102, 103, 107, 109, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 134, 138, 139, 142, 147, 148, 149, 153; ~nin dışlaşması 148; ~nin fiil(ler)i 70, 114; ~nin nesnesi 103; ~nin önceliği 134; ~nin sınırsız gücü 118; ~nin teassürleri 108
 iradi: ~ faaliyet 150; ~ sevgi 110
 ispatlayıcı bilimler 63
 isteme 114, 116
 işitme duyusu 44

iştihsal 149
 iyi niyet 118
 iyiliğin mükemmelliği 97
 iyilik 113, 118, 122, 135

J

jeoloji 23
 Jouffroy, Theodore 104
 Jüpiter 68, 77

K

kâinat 48, 51, 64, 67, 68, 103, 141; ~ın canlılığı öğretisi 143; ~ın doluluğu 62
 kamu ahlakı 111
 Kant, Immanuel 11, 13, 14, 30, 39, 60, 61, 67, 68, 69, 72, 89, 94, 95, 96, 100, 117, 133, 134, 147
 Kantçı idealizm 89
 Kantçılık 61
 karanlık idealar 145
 Kardinal Bérulle 19
 Kartezyen: ~ ahlak 111, 119, 124; ~ bakış açısı 63; ~ cisimler 145; ~ devrim 28, 30; ~ dünya sistemi 34; ~ düşünce 147; ~ felsefe 14, 91, 94, 135; ~ ilkeler 132; ~ inanç 77; ~ ispat 95, 96; mekanizm 62, 66, 141, 148; ~ metod 39; ~ öğretiler 88; ~ şüphe 71; ~ teori 143; ~ yöntem 49
 Kartezyenizm 61, 111, 131, 133, 140, 143, 147, 148
 kaygı 104, 122
 kendiliğindenlik 142
 kendilik 61
 Kepler, Johannes 29, 30, 48
 kıyas 29, 73, 74
 kilise 23, 25, 135
 kimya 55, 63, 105
 Kopernik, Nicolaus 32, 33, 52, 61
 korku 107, 110
 kozmik evrim 50
 kozmogoni 51
 kötülük 115
 Krantz, M. 127
 kuvvet(ler) 30, 32, 36, 43, 48, 61, 62, 63, 87, 122, 142, 151, 153
 kütle: ~ çekimi 34, 51; ~ hareketi 36, 51

L

lakaytlık: ~ ahlakı 117; ~ hürriyeti 115, 117
 Lamarck, Jean B. 57, 146

Lavoisier, Antoine 57
Leibniz, Gottfried 11, 13, 48, 62, 88,
111, 112, 113, 138, 141, 142, 143,
148
Peder Lallemand 26
Locke, John 11, 89, 143, 144, 146
Luther, Martin 77

M

madde 46, 47, 50, 64, 69, 75, 85, 102,
132, 137; ~nin elastikliği 62; ~nin re-
alitesi 100; ~nin temel yasası 64; ~nin
varlığı 99
maddi: ~ cevher 103; ~ dünya 99, 102,
148; ~ neden 29
makine hayvan teorisi 59
Malebranche, Nicholas 11, 20, 106, 110,
132, 133, 135, 136, 137, 138, 144
mantığın yasaları 89
mantıksal muhakeme 40, 72
manyetizma 53
matematik 16, 18, 26, 30, 31, 36, 39,
40, 41, 42, 43, 48, 65, 91, 98, 100,
102, 104, 127, 151; ~in yasaları 89;
~ akımı 30; ~ alfabesi 36, 41; yasalar
102
matematiksel: ~ süreklilik bağıntısı 38;
~ idea 37; ~ kesinlik 130; ~ metot 39;
~ nedenler 32; ~ zihni 130
materyalizm 69, 75
mekanik: ~ açıklama tarzı 53; ~ çalışma
humması 15; ~ dünya 101; ~ etkiler
53; ~ ilkeler 63; ~in kuralları 57; ~in
yasaları 58; ~ teorem 38; ~ teorisi 53
mekanizm 50, 51, 55, 61, 66, 75, 140;
~in yasaları 151
mekanizma 44, 107, 134
Rahip Mersenne 40, 94, 105, 127
metafizik 15, 18, 20, 21, 22, 42, 61, 67,
88, 91, 92, 102, 105, 106, 110, 112,
123, 124, 126, 129, 135, 140, 141,
142; ~ hakikat 140
metodik şüphe 11, 69, 72
metot 28, 39, 40
Mettrie, Julien Offrey de la 146
mevcudiyet: ~ hissi 82; ~in ilkeleri 105;
~in temeli 102
milletler 104
milli ruh 14
mizah 109
modern: ~ bilgi 68; ~ bilim 11, 31, 33,
47, 48, 49; ~ bilimsel açıklama tarzı

31; ~ felsefe 11, 13, 80, 85; ~ fizik 55;
~ fizyoloji 55, 60; ~ idealizm 67, 75,
101; ~ metot 39; ~ orantı 127; ~ za-
manlar 13
moleküler kuvvet 48
Molière, J. B. 109, 132
motor tepki 115
muhakeme 39, 64, 70, 71, 72, 73, 74, 90
muhayyile 33
mukavemet 44, 45
Musa 24
mutlak: ~ doğruculuk 70; ~ irade 153;
~ varlık 96
müdrake 88, 113, 115, 117
mükemmel: ~ güzellik 126; ~ mükem-
mel ideası 97; ~ varlık 93, 94, 96, 105,
118, 119, 139; ~ varlık ideası 94, 105,
118
mükemmeliyet: ~ ideası 7, 93; ~in reali-
tesi 96; ~in unsurları 98
mükemmellik 97, 136; ~ ideası 95, 96, 98
müşterek mefhumlar 72, 73
müzik 127; ~in yasaları 60

N

Napolyon 14
nedensellik 11, 36, 37, 38, 99; ~ ilkesi
36, 37, 99
nefret 22, 108, 109, 119, 122
Newton, Isaac 34, 50, 51, 53, 143, 145,
146
nicelik 35, 46, 48
nitelik(ler) 29, 31, 34, 36, 53, 61, 89,
93, 139, 150
nüfuz edilemezlik 44, 45

O

obje(ler): ~in çeşitliliği 67; ~in imajları
101; ~nin mevcudiyeti 73
okült nitelikler 29
olgu(lar) 37, 42, 64, 79, 102
olgusal bilgi 74
olumsal mevcudiyet 94
ontolojik ispat 147
optimist inanç 153
optimizm 78, 142, 148
organlaşmış: ~ bedenler 75; ~ makine 56
Ortaçağ 29, 30, 56, 151
otantiklik 141
otomatizm 146, 152
otorite 11
Otuz Yıl Savaşları 17

Ö

- önergeler 70, 74, 147
 örf ve âdetler 19
 öz 74, 85, 93, 95, 96, 116, 136
 özel: ~ olgular 105; ~ yasalar 105
 özne 82, 84
 özsel mevcudiyet hâli 46

P

- Pascal, Blaise 16, 54, 55, 56, 64, 112, 119, 123, 134
 Pasteur, Louise 56
 Perrault, Charles 128
 pesimizm 148, 153
 Platon 28, 29, 77, 136, 137
 Platoncu öğretiler 117
 Poseidon 47
 potansiyel enerji 48
 pozitif: ~ bilim 60; ~ metod 32
 pozitivizm 60
 Proteus 47
 psikoloji 63, 104, 105, 108, 109, 110
 psikolojik: ~ analiz 129; ~ refleksiyon 28
 psişik: ~ dünya 37; ~ unsurlar 148
 pür otomatizm yaklaşımı 146
 Pyrrhonizm 138
 Pythagoras 29

R

- radikal yasalar 105
 94, 105
 rasyonel: ~ hakikat arayışı 129; ~ teoloji 92, 124; ~ zorunluluk 38
 Ravaisson, Felix 62
 realite 17, 39, 67, 72, 73, 77, 82, 97, 98, 99, 102, 105, 139, 144, 150, 151
 reel: ~ obje 150; ~ mevcudiyet 73; ~ nesnelere 101
 refleks: ~ dalgalanması 58, 107, 152; ~ edimleri teorisi 58
 refleksiyon 34, 99, 129
 Reform 23
 Renouvier, M. M. 62
 Roberval, Gilles de 50
 Rondelet, Jean 30
 Madam du Rosay, 126
 Rönesans 30, 31
 ruh 21, 23, 27, 29, 56, 59, 78, 82, 85, 86, 106, 109, 110, 121, 123, 142, 143; ~un teessürleri 56; ~un ulvi sadeti 125
 rüya 18, 69, 71, 76, 93, 103

S

- sabit ardışıklık 38
 Sablé Markizi 132
 saf doğal akıl 128
 sağduyu 27
 sağlık 126
 sahici ahlaklılık 118
 Sainte-Beauve 65
 Saisset, Bernard 104
 sanat 17, 97, 126, 127
 santrifüj kuvveti 50, 51
 Satürn 68
 savaş 24
 savaşçılık içgüdüğü 16
 Schelling, F. 117, 147
 Schopenhauer, Arthur 11, 68, 71, 89, 100, 101, 117, 134, 147, 148
 Matmazel Schurmann 24
 Scotus, Duns 117
 Seneca 22, 111, 112, 118
 sentetik inşa metodu 42
 sevgi 108, 109, 119, 120, 122, 123
 Sévigné, Madam 59
 sfenks 41
 sınıflandırma 34
 sınırsız isteme 114
 sinir(ler): ~ 58, 109; ~in hareketi 106; ~ sıvısı 59; ~ şoku 108
 skolastik: ~ eleştiriler 100; ~ felsefe 11, 35, 77, 85; ~ hayaller 56; ~ önyargular 28; ~ rüyalar 33
 Snellius 31, 53
 Sokrates 73, 115, 123, 124
 sonsuz: ~ dünya ideası 118; ~ madde 46
 sonsuzluk 137; ~ ideası 91, 135
 sonuç ideası 37
 sosyal bilimler 63
 sosyal Darwinizm 43
 sosyoloji 63
 spekülatif bilgi 78
 Spencer, Herbert 43, 55, 68, 91, 108
 Spinoza, Baruch 11, 25, 76, 91, 104, 105, 106, 110, 112, 119, 123, 124, 125, 130, 138, 139, 140, 141, 142, 147, 148, 153
 Stuart Mill, John 37
 sürekli yaratılış 139
 sürenin tabiatı 62

Ş

- şemalar 86
 şeyler: ~in düzeni 139; ~in ideaları 91,

139; ~in ilkeleri 113; ~in ilk ilkesi 68;
~in imajları 91

T

tabiat 32, 33, 41, 42, 44, 64, 88, 103,
104, 140, 150

tahayyül 47, 83, 102

Tanrı 23, 30, 38, 46, 49, 56, 71, 78,
88, 91, 93, 95, 97, 99, 100, 103, 106,
110, 116, 117, 118, 119, 121, 122,
123, 124, 125, 135, 137, 138, 139,
140, 141, 143; ~nın doğruculuğu 100;
~nın içgörüsül bilgisi 124; ~nın ideal
varlığı 95; ~nın mevcudiyeti 97; ~nın
müdrikesi 88, 116; ~nın özü 140; ~nın
varlığı 93, 135

tanrısal öz 95

tanrısalılık 43

tarih 66, 141

tarihsel eleştiri 23

Tartaglia, Niccolo 31

tasarım 68, 72, 89, 116, 139, 140

tecrübe 64, 122

temsil 72, 140; ~ etme sanatı 97

teoloji 22, 23, 25, 30, 91

Aziz Thomas 135

tıp 20, 104, 112

tikel: ~ hakikatler 72; ~ kavrayışlar 65

Toricelli, Evangelista 53, 54

totoloji 74

törelere bilimi 124

tözel formlar 29

transandantal şüphe 71

tümdengelim 38, 42, 49, 130, 140

tümdengelimli bilim 127

tümel idea 34

tümevarım 30, 32, 33, 38, 40, 151

türler 29, 34, 36, 57, 89, 152

U

uzam 34, 35, 36, 46, 75, 81, 82, 83, 84,
86, 87, 89, 90, 102, 139, 140, 150;

~in dünyası 47; ~in şekilleri 90, 91

uzamlı: ~ dünya 138, 150; ~ madde 86

Ü

üzüntü 108, 120

V

varlık(lar): 29, 61, 77, 80, 81, 82, 92,
93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 105, 118,
131, 136, 139, 140, 141, 145, 147;

~ın anlamı 66; ~ın değeri 66; ~ın derinlikleri 151; ~ın içgörüsül ideası 92;

~ın gelişimi 43; ~ın nihai ilkesi 101

varlıksız düşünce ideası 74

varoluş 75, 95, 96, 140, 147; ~ türü 75, 96

Vésale, Andre 30

Viète, François 31

vitalizm 56

Voetius, Gisbertus 25

Voltaire 13, 18, 129, 143

Y

yalın uyumlar 36

yalınlık 97

yanılma kudreti 115

yanıltıcı hafıza 92

yanlış yapma kudreti 115

yargı 114

yasa(lar) 42, 58, 60, 152

yaşam: ~ ideası 86; ~ mücadelesi 44

yayılm teorisi 53

yedi iman şartı 140

Yeniçağ felsefesi 11

yenilik hissi 108

yerküre 51

yıldız yörüngeleri 152

yoksunluk 78

Yunan mitolojisi 47

Z

zekâ 39, 58, 68, 97, 107, 117, 120, 124,
142, 153; ~ hafızası 124

zevk 19, 80, 109, 146

zihin: 11, 22, 54, 61, 66, 69, 82, 83,
89, 102, 106, 112, 123, 136, 144,

145, 146; ~ felsefesi 61; ~ yapısı 54;

~in açıklığı 77; ~in sükûneti 20; ~in
cevheri 84

zihinsel yapı 69

zihni düzen 87

zorunlu: ~ idealar 72; ~ varlık 98, 99,
139; ~ yasalar 35

zorunluluk 38, 46, 95, 125, 145